

Magyar színház Bukarestben

Ma már jóformán senki sem ismeri a bukaresti magyar színházalapítás rövid, de annál tanulságosabb történetét. Hogy születhetett meg a magyar színház létrehozásának gondolata Bukarestben?

A városban már a múlt század közepén jelentős számú magyar élt. Lét-számuk jelentősen megszorodott Trianon után, amikor Erdély minden részéből, de különösen a Székelyföldről sokan indultak munkát, megélhetést keresni a román fővárosba.

A Janovics Jenő vezette kolozsvári Magyar Színház első ízben 1925 januárjában látogatott Bukarestbe. A színház drámai tagozata négy darabot mutatott be a közönség és a fővárosi sajtó egyöntetű elismerése mellett. A sikernek nemzetközi visszhangja is támadt. Nicolae Iorga, az ismert tudós, történész, politikus Párizsban mintegy ezerfőnyi közönség előtt tartott előadást a romániai kisebbségekről. „Mindig elismertem a magyarság kultúráját. Csak nemrégiben történt, hogy a kolozsvári magyar színház tagjait lehívtam Bukarestbe, hogy a román fővárosban magyar darabokat adjanak elő. Nos, kijelenthetem, hogy a magyar színházársulatnak Bukarestben olyan győzelmes fogadtatásban volt része, amilyenben még ott színházársulatnak soha. S hozzátehetem, megérdemelt fogadtatásban. E siker és ez a példa a két nép közötti közeledés biztató jele.”

A következő évadban már a bukaresti kiruccanás két hétig tartott — az előző évi bemutatkozásnál nagyobb sikerrel. A fővárosi Teatrul Popular (Népszínház) színpadán 16 darabot mutatott be a kolozsvári társulat — osztatlan elismerés mellett. A *Rampa* című lap külön ünnepi számot adott ki a magyar színészek tiszteletére. A terjedelmes méltatások mellett a közönség felfokozott érdeklődése lehetett az, ami sokakat meglepett. A növekvő anyagi gondok miatt a bukaresti vendégjáték folytatása elmarad, de a korábbi nagy sikerű bemutatkozás dédelgetett emlék. A *Bukaresti Magyar Újság* 1930. május 26-i számában jelszavas című cikk jelzi az óhajt: „*Magyar színházat Bukarestnek!*” A népszámlálás évében vagyunk, s a statisztikai adatok szerint a román fővárosnak ekkor több mint 600 000 lakosa volt, s az *Ellenőr* című kolozsvári politikai, kritikai, közgazdasági lap úgy tudja, hogy a bukaresti magyarok száma 110 000 (1930. december 31. sz.). Úgy ítélik meg, hogy egy ilyen nagyságrendű város el tud tartani egy magyar színházat. De ebben a kérdésben a kolozsváriak már említett nagy sikere aligha lehetett irányadó, mert más rövid ideig vendégszerepelni és egészen más egész évadot végigjátszani, folyamatosan működni. A bukaresti magyar sajtó mindent megtesz, hogy az álom valóra váljon — de a megválasztott pillanat nem volt szerencsés. A világválság éveiben vagyunk, a lapok tele vannak csődbe jutott vállalatok, üzemek lesújtó híreivel, s e jelenség alól a színházak jelentős része sem kivétel. Londonban sorra zárják be kapuikat a színházak (olvassuk a lapok hasábjain), de a kolozsvári színházról is lehangoló értesülések szállingóznak: a rafinált — s ekkor már elsősorban a kisebbségi színházat nyomorgató adóprés — kritikus

helyzetet teremt Kolozsváron is. (Nemsokára Janovics Jenőtől részvénytársaság veszi át a színházat, és a válság ekkor sem oldódik meg rögtön!)

„Megcsinálják a bukaresti állandó Magyar Színházat!” — adja tudtul a már idézett bukaresti újság (1930. július 14.), s bár a tudósítás lelkes, a cikk sejteti, hogy a „színházcsinálás” nem megy fájdalom nélkül. Az első hetekben nem volt visszhangja a kiadott jelszónak. Kovács Imre, az Erdély-szerzte ismert színigazgató és színész — beadja színháznyitási kérelmét a hatóságokhoz. Liviu Rebreanut, a kitűnő író minisztériumi vezérigazgató minőségben szólaltatja meg a magyar újság: „Igen, nálunk volt Kovács Imre volt színigazgató, s kérelmezte a bukaresti magyar színház megnyitásának engedélyezését. Jól tudják, sohasem voltam a jó ellenzője. Miért ne legyen a bukaresti magyarságnak magyar színháza? Miért ne jusson kenyérhez egy csomó magyar színművész? Miért ne engedélyezzék azt, amit a bukaresti magyarság részére Kovács Imre tőlünk kérelmez? Csak hát egy kis aggodalom szűrődött át ezen a jóindulaton: milyen művészi, milyen erkölcsi, s milyen anyagi garanciát nyújthat Kovács Imre a közönségnek, a tagoknak, a hatóságoknak. Erre nézve még nem kaptunk felvilágosítást, s ha erre vonatkozó értesülések kedvezőek, mi sem állhatja útját a bukaresti magyar színház megalapításának...” (Bukaresti Magyar Újság, 1930. július 14.). Kovács Imre siet elosztatni az aggodalmakat és kijelenti, hogy rendelkezésére áll az az összeg, amiből fedezni tudja a kauciót és a színészek egyhavi gázsiját. A minőségi kívánalmakra felsorolta a bemutatkozásra váró színészek terjedelmes névsorát. Karácsonyi Ili, Ferenczi Marianne, Tihanyi Jutka — a pesti Király Színház volt tagjai mellett Sárvár Rózi Szegedről, Márkus Lajos a pesti Városi Színházról, Hetényi Ferenc és Halmay Vilmos Pozsonyból jöttek, a karnagy Oschanitzky Richard a hamburgi operettszínházról érkezett, és számosan az erdélyi vándor színtársulatoktól.

Ez azonban mind nem elegendő. Bár már javában folynak az előkészületek, a kibérelt Alhambra színház helyiségét átalakították, a plakátok a Szökik az asszony, Az utolsó Verebély-lány, az Olimpia közeli bemutatóját hirdetik, s ígérnek román darabot is. A november 15-re beígért bemutatkozás mégis elmarad. Az idézett újság november 17-i számából megtudhatjuk, hogy megindult az intrika a színházi kezdeményezés körül, „egyes gáncsoskodók” az épület tűzveszélyességének ürügyén le akarják állítani az előkészületeket. Némi huzavona után a „tűzvizsgáló bizottság” megadta a játszási engedélyt, s végre a munkaügyi miniszter (akihez furcsa módon ez időben a színházügyek is tartoztak) Emil Hașeganu is kedvezően nyilatkozott: „Ezeknek az embereknek joguk van ahhoz, hogy Bukarestben magyar színházat állítsanak. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy Budapesten megengedték volna valamikor egy román színház felállítását. Mi betartjuk törvényeinket. Kiadjuk az engedélyt.” Szóban az igazgatóhoz fordulva hozzáfűzte: „Őn pedig igazgató úr, csak olyan darabokat adasson elő, amelyek nem sértik a román nemzeti érzést. Egyelőre azt óhajtom, hogy csak román állampolgárokat alkalmaztasson színházában. Ha pedig szüksége lesz egy-két idegen művészre, idővel ezt is meg lehet csinálni. A fő az, hogy színháza kultúrát szolgáltasson, s ne politikát (...) — Itt van a műsor: Csókról csókra... Ez mehet. Csattanó csók... ez is mehet. Szerelem... ez is mehet. Huszár... huszár — ez nem mehet. Ne hozzanak engem abba a helyzetbe, hogy az ilyen címek miatt engem pellengérré állítson a sajtó és Budapestre küldjön, mint ahogyan Maniuval tették, amikor megadta az esküt le nem tett tisztviselők nyugdíját...” (Bukaresti Magyar Újság, 1930. december 8.).

Jószándékban látszólag nincs hiány, persze más kérdés, ha klauza szempontjából nézzük. A csak román állampolgárságú színészek engedélyezése ugyancsak akadályozta a kijelölt időpont betartását. További tárgyalások során ezt a korlátozást feloldották, de újabb akadályok meredeztek a bemutatkozásra várakozó szintársulat elé. Mivel a korábban rögzített időpontok módosultak, egyre inkább halasztást szenvedtek — az általuk „modernizált” Alhambrát már nem kapták meg, hanem helyette egy lényegesen rosszabb helyiséghez jutottak. Még a szervezés hevében — a nyár folyamán — felmerült a sajtóban egy ötlet: „Bánffy Miklós a romániai magyar kultúra öre vegye kezébe a bukaresti Magyar Színház megalapítását!” mert amint az már köztudott volt — a válságba jutott kolozsvári színházat is nagyrészt az ő erkölcsi és anyagi támogatása mentette meg a bukástól. Ez az óhaj sajnos nem teljesült, Bukarest mégis messze volt Kolozsvártól. Bánffy tekintélye, befolyása talán sok akadályt elháríthatott volna, de ekkoriban a bukaresti színházat alapítani akarók mögött nem állt ilyen tekintély. A hetek teltek, bevétel nem volt, a fővárosba csődített színészek türelmetlenkedtek. Végül is a hivatalos akadályok elhárultak a társulat a vállalkozás kockázatával — 1930. december 24-én elkezdte működését. Újabb színészek is érkeztek (bár voltak már éppen elegenden!) köztük is a korszak híres-hírhedt primadonnája, a szeszélyes Zöldhelyi Anna.

Az első előadás zsúfolt előadást eredményezett. A napi bevétel 29 000 lej volt (egy bukaresti újság ára 2 lej, a terjedelmesebb Brassói Lapok-é ekkoriban 5 lej). De a bevétel gyorsan apadt: második este csak 7000 lej, harmadik előadásán már csak 5000 lej volt, holott ez ideig az igazgató és a tagok is alaposan eladósodtak. „Hogyan áll tulajdonképpen a bukaresti magyar színház ügye?” — teszi fel a kérdést az *Ellenőr* december 31-i számában a folyóirat cikkírója, nem minden megfontolás nélkül: „Ennek elbírálása annyiban tartozik ránk, hogy Bukarestben egy magyar színház megnyitása nem szabad csupán rideg üzleti vállalkozás legyen, hanem reprezentálójá irodalmi és színpadi kultúránknak, amely nemcsak a fővárosban élő és ott megforduló magyarok támogatására kell számíton, hanem a román intellektuelek megértésére és méltánylására is. Hogy így fejezzük ki magunkat: Bukarestben egy magyar színház számunkra presztízskérdés. Ha elbukik, különösképpen a hozzá nem értés, rossz vezetés, vagy akár tőkehiány miatt, a magyarság szégyene, de ezen felül jogos és indokolt cím lesz arra, hogy a közeljövőben egy hasonló vállalkozástól a teret és lehetőséget megtagadják. Mi őszintén szólva, nem néztünk nagy bizalommal Kovács Imre vállalkozása elé, viszont egyetlen sorunkkal sem akartunk gáncsoskodni, vagy a vállalkozás akadályául szolgálni...” A tények lehangolóak, noha nem a társaság minőségében van a hiba, mert: „anyagi képességeihez viszonyítva megfelelő előadásokat nyújt” — de a színpad kicsiny, hiányoznak a kellékek és az öltözök... Az *Ellenőr* követeli: „azt akarjuk, hogy a magyar társadalmi élet illetékes tényezői lépjenek közbe, s ha egyáltalán lehet, mentsék meg ezt a most megindult magyar vállalkozást... amelynek megfelelő vezetés és irányítás mellett megvan a maga jogosultsága”.

A lehetetlen körülmények próbára teszik a színészeket és a nézőket egyaránt. Csodálkozni lehet-e, hogy a látogatottság ingadozó? Hétközben kevesen, hétvégén többen jönnek az előadásokra. Szökik az asszony, az Utolsó Verébély-lány, a Rang és mód nem hozta meg a várt sikert, és rosszul indult a Tatárjárás is, de később mégis megtelt a színház, pedig: „úgy nézett ki a

színpad, mint egy ósdi kápolna, ahol csupa püspökök tartanak díszes szertartást — közönség nélkül”. Azt mindenki belátta, hogy az egykori Szent István Társulat szűk helyiségében — a totális bukás kockázata nélkül — nem maradhatnak tovább. Mégis itt kerül „színre” az Árvácska Zerkovitz zenéjével, és a Piros bugyelláris is. „Vergődés, kinlódás az egész bukaresti Magyar Színház élete — írta bukaresti lap 1931. január 19-i száma.

A csüggedés, a zűrzavar láttán mégis történik valami. A Népkisebbségi Újságírószervezet csoportja megalakítja a színpártoló egyesületet. Persze az igazgató szakértelmét ez sem pótolhatja. De a kifizetetlen gázsik és terembér csökkenéséhez hozzájárulhat. Az igazgató januárban két hétre magára, pontosabban a feleségére hagyta a társulatot. A színpártoló egyesület — amelynek Kányádi Béla és Nagy Sándor helyi lelkészek is tagjai voltak — időközben költségvetést készít. A munka folytatására 120 000 lej tőkére lenne szükség és természetesen új játszóhelyre. Ez utóbbit meg is találják központi helyen, a főposta hátamegett, a Bulevard Elisabetán levő Transilvania helyiségében. Két heti szünet után 1931. február 18-án itt folytatódnak az előadások. „A krízis órái már elmúlóban vannak...” — véli a sajtó egy része reménykedve. De a tervezett költségvetési összeg sehogy sem akar összegyűlni. Mintha a régi magyar átok ismétlődne itt is. Ellentétek vannak a régi bukaresti magyarok és az újak között. Az adakozás és a támogatás esélyeit ez is befolyásolja. Pedig a kezdet itt is biztató. Izsó Miklós rendezésében elsőnek a Mit susog a fehér akác? című táncos operettet mutatják be. Ez az előadás újra megcsillantja a reményt, amely tiszavirág életűnek bizonyult, mindössze 3 napig, szerdáig tartott. Ekkor ugyanis az összegyűlt közönség elképedésére egy színész jelent meg a függöny előtt, és bejelentette, hogy az előadás elmarad. A botrány előidézője Zöldhelyi Anna volt, a főszereplő, aki addig nem volt hajlandó játszani, amíg az igazgató nem adja meg neki az esténkénti 2000 lejes fellépti díjat. A Pestről érkezett dívának nem sok fogalma lehetett a kisebbségi színész küldetéséről. A zsarolási trükk máskor eredményes manipuláció volt a sarokba szorított igazgatóval szemben, itt azonban nem vált be. De Zöldhelyi felelőtlenségének ódiума elsősorban a társulatot érintette érzékenyen. A 120 000 helyett mindössze 34 000 lej gyűlt össze; az igazgató ha akart volna sem tudott volna fizetni ennyit a művésznőnek. A közönség egy része visszakérte a pénzt; mindenki megdöbbenett a botrány. Korábban a nézőtérre tévedt részeg akarta felbolgogatni a kedélyeket, most ugyanez Zöldhelyi Annának sikerült. A tehetséges, szép, de szeszélyes színész nő későbbi megbánásakor arra hivatkozott, hogy így akart tiltakozni az újabb színész nő (a felszabadulás után a marosvásárhelyi Székely Színháznál híressé vált) Kőszegi Margit szerződötése ellen. A botrány kegyelemdöfés volt a mindössze három hónapot megélt színház életében. Hiába békült meg a szőke diva az igazgatóval, hiába tüzték másorra az ő címszereplésével a János vitézt, a bukás elkerülhetetlen volt. Pedig a bukaresti magyar munkások Réti Gyula irányításával a színpártoló bizottság segítségére siettek, mozgalmat indítottak a színház támogatására, noha már február derekán nekrológot írt róluk a bukaresti magyar lap: „Ha már nem tudunk kenyeret adni a magyar színi kultúra hőseinek, temessük el legalább tisztességesen a volt bukaresti Magyar Színházat!” Az agónia még tartott. Március 15-én volt az utolsó előadás. „Azóta a színház elé érkezők sötétséget találnak. Anyagi eszközök híján beszüntették az előadásokat. Az igazgató nem tudta kifizetni a villanyszámlát, pedig 3 teljes házas előadása volt.”

A bukaresti magyar közönséget nem lehet közönnyel vádolni. Igaz, a bukaresti magyarság túlnyomó többsége munkásokból, mesteremberekből, cselédekéből állt, egy részük valószínűleg azt sem tudta, hogy magyar nyelvű színház működik Bukarestben. De akik jöttek — azokból idővel jó közönség válhatott volna, ha a folyamatos munkának megteremtődtek volna a feltételei. Kétségtelen, hogy már az induláskor hiányzott a megfelelő anyagi fedezet, a kiadásokhoz viszonyítva a bevételek — egyes telt házas előadások ellenére is — kevésnek bizonyultak. Az igazgató gazdasági szaktudása csődöt mondott már akkor, amikor egy kezdő, első napjait élő színházhoz harminc tagot szerződtetett. Igaz a színészek művészi teljesítményére nemigen volt panasz, de némelyikük erkölcsi magatartására annál inkább. A közönség türelmét leginkább próbára tevő színészek nem a kolozsvári színház megszentelt deszkáiról jöttek Bukarestbe — és ez sajnos hamar kiderült. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy az 1931. március 22-re meghirdetett előadásra — jöllehet 8000 lej értékű jegyet elővételben eladtak — nem került sor. A Brassói Lapok-ból tudjuk meg (március 26.) az utolsó felvonás történetét. A hitelezők inváziója árasztotta el a színház környékét, jelenlétük nemcsak a délutáni, hanem az esti előadást is lehetetlenné tette. A következő napok gondját már csak az képezte, hogy az eladósodott, zálogcédulás színészek hogyan tudnak elutazni Bukarestből. Március 29-én azt jelenti a Brassói Lapok tudósítója, hogy a bukaresti Magyar Párt II. osztályú vasúti jegyet biztosított minden színésznek. Így ért véget egy jobb sorsra érdemesült és mégis elvetélt vállalkozás Bukarestben, 1931 tavaszán...

ENYEDI SÁNDOR

